

LA RECEPCIÓ DE L'OBRA *PLAÇA DELS HEROIS*, DE THOMAS BERNHARD,
A CATALUNYA

Cornelia Eisner
Universitat Pompeu Fabra (Barcelona)
cornelia.eisner@upf.edu

RESUMEN: *Heldenplatz* es la última obra de Thomas Bernhard y una de sus más polémicas. Es además un texto fuertemente inmerso en la realidad histórica y política austríaca, por lo que es casi imposible que se acoja de la misma manera en Austria y en otro país. Partiendo de esta premisa, el artículo se propone analizar la recepción de la versión catalana de la obra, estrenada en 2000 en Barcelona, comparándola con el estreno original en 1988 en Viena.

PALABRAS CLAVE: teatro contemporáneo, literatura austríaca, escena catalana, recepción crítica, Thomas Bernhard.

ABSTRACT: *Heldenplatz* is Thomas Bernhard's last play and one of his most polemics. It is also a text closely immersed in the Austrian historical and politic reality, for which it almost cannot be received in the same way in Austria and abroad. Starting from this premise, the article attempts to analyze the reception of the play's Catalan version, which had its premiere in 2000 in Barcelona, comparing it to the premiere of the original text in 1988 in Vienna.

KEYWORDS: contemporary theatre, Austrian literature, Catalan stage, critical reception, Thomas Bernhard.

1. La gènesi de l'obra i l'estrena al Burgtheater de Viena (1988)

P*laça dels Herois* fou l'última obra escrita per Thomas Bernhard i, sens dubte, una de les més polèmiques. Per entendre l'escàndol que va acompanyar l'estrena de la peça l'any 1988 a Viena cal tenir en compte el context històric i polític d'aquell moment. 1988 fou l'any en què Àustria commemorava el 50 aniversari de l'*Anschluss*, l'annexió a l'Alemanya nazi, i també l'any en què l'escàndol del «cas Waldheim» va arribar al punt màxim: ja el 1986, durant la campanya de les eleccions presidencials, es va destapar el passat nacionalsocialista del candidat del partit conservador ÖVP, Kurt Waldheim, ex-secretari general de les Nacions Unides, i se'n va fer ressò la premsa internacional. La polèmica no va evitar que Waldheim guanyés les eleccions, però un any més tard el Congrés Jueu Mundial va aconseguir que el Ministeri de Justícia dels Estats Units inclogués el president austríac a la seva *watch list* i li prohibís l'entrada al país nord-americà. La conseqüència fou l'aïllament diplomàtic del president i una crisi estatal, sense precedents a la Segona República, que va precipitar tota la

societat austríaca a una profunda crisi d'identitat. Per primera vegada es féu l'intent de destapar la continuïtat del passat nacionalsocialista en tots els àmbits de la vida pública i s'inicià un encès debat sobre el paper d'Àustria durant el Tercer Reich, un debat que va dividir el país en dos bàndols, en víctimes i culpables.

Fou en aquest context que Claus Peymann, director habitual de les obres de Thomas Bernhard —va dirigir tretze de les seves divuit obres de teatre— i des de 1986 també director del Burgtheater de Viena, va proposar a Bernhard d'escriure una obra que es pogués estrenar amb motiu de les festes commemoratives de l'aniversari de l'annexió i del centenari del Burgtheater, que se celebraven el mateix any. En un primer moment Bernhard va declinar l'oferta, ja que considerava que ja havia dit tot el que s'havia de dir sobre aquest tema, i que ho havia fet en un temps en què el passat negre dels dirigents polítics encara es mantenia en secret. Per la mateixa raó, l'escriptor mai no va voler fer cap comentari sobre la presidència de Waldheim. Deia que es negava a fer protestes polítiques per encàrrec. Com que Peymann hi insistí, però, Bernhard va acabar accedint-hi i va escriure *Plaça dels herois*.

L'obra se situa el març de l'any 1988 i explica la història de la família del professor Josef Schuster, una família jueva que es va exiliar a Oxford durant el Tercer Reich i va tornar a Viena als anys cinquanta. És el dia de l'enterrament del professor, que s'acaba de suïcidar, incapaç de suportar durant més temps l'antisemitisme latent de la societat austríaca actual. Tenia previst tornar a Oxford amb la seva dona, Hedwig, però al final es va adonar que una nova emigració no seria cap solució, perquè a Anglaterra se sentiria tan poc a casa com a Àustria. L'acció té lloc físicament al cor històric i polític de Viena, a l'emblemàtica Heldenplatz, la plaça que dona títol a l'obra i on mira el pis de la família Schuster. En aquesta plaça també es troba el palau del Hofburg, on residien els Habsburg i on des de 1945 té la seu la presidència de la República. La plaça és símbol de les grandeses i les misèries de la història d'Àustria: fou aquí on el 15 de març del 1938 unes masses exaltades van aclamar Hitler i van celebrar l'annexió a l'Alemanya nazi.

L'obra comença amb el monòleg de la senyora Zittel, la majordoma del professor Schuster, que revela els hàbits i la manera de pensar del difunt. La imatge del professor s'amplia al segon acte amb la veu del seu germà, Robert, i les de les seves dues filles, Anna i Olga. Robert Schuster comparteix gran part de les idees del germà, però no la seva manera de reaccionar davant els fets: ell ja no s'exalta, s'ha resignat al panorama austríac i l'antisemitisme dels seus compatriotes. El tercer i últim acte té lloc al pis del professor, on la família i els amics es troben després del funeral. A l'escena final la vídua cau morta sobre la taula, mentre els crits de les masses a la Heldenplatz, uns crits que l'han perseguida durant decennis, es fan cada cop més alts i més insuportables. La conclusió, doncs, és clara: 50 anys més tard de l'arribada dels nazis al poder, Josef i Hedwig Schuster han estat aniquilats definitivament pel mateix nacionalsocialisme i pel mateix antisemitisme, que no han deixat de regnar a Àustria. És com si amb *Plaça dels Herois* Thomas Bernhard hagués escrit un cant funerari per a un país que no ha après res de la història.

L'obra s'havia d'estrenar el dia del centenari de la inauguració del nou edifici del Burgtheater, el 14 d'octubre del 1988, i aquest fet va fer encara més polèmica l'estrena. Cal tenir en compte que el Burgtheater no és un teatre qualsevol, és el gran «temple del teatre» de Viena, i sempre ha tingut una importància especial a la vida social i cultural vienesa. En pot servir d'exemple un fragment de les memòries de Stefan Zweig (2001: 31), on l'autor austríac, recordant la Viena del final del segle XIX, explica que

[...] el teatre imperial, el Burgtheater, era per als vienesos i els austríacs més que un simple escenari on uns actors interpretaven obres de teatre; era el microcosmos que reflectia el macrocosmos, el reflex virolat en què la societat es mirava, l'únic i veritable *cortigiano* del bon gust.

Que el centenari d'aquesta casa mítica se celebrés justament amb una obra de Thomas Bernhard, amb una obra tan obertament antiaustríaca, resultava inacceptable per a molta gent.

Per voluntat de l'editorial Suhrkamp i del mateix teatre, el text de l'obra es mantingué en secret fins al dia de l'estrena. A l'estiu, però, quan ja havien començat els assajos, alguns passatges del manuscrit es van filtrar a la premsa i van causar un escàndol i una campanya difamatòria contra l'autor i contra el director, Peymann. Foren causa d'irritació sobretot alguns fragments del segon acte, en què el germà del professor ataca Àustria i els austríacs sense que res ni ningú se salvi de la seva crítica fulminant:

l'Estat una claveguera fètida i mortífera / l'Església una infàmia que s'estén per tot el món / la gent que us envolta / d'una lletgesa i una estupidesa insondables / el president federal un ruc insidiós i fals / i un personatge depriment en tots els aspectes / el canceller un murri capaç de dur tot l'Estat a l'encant (Bernhard, 2000: 120).

Els diaris més sensacionalistes van aprofitar l'ocasió i van publicar citacions descontextualitzades, posant-les directament en boca de Thomas Bernhard, que van provocar reaccions duríssimes dels sectors més conservadors de l'opinió pública austríaca. Polítics com Jörg Haider, Kurt Waldheim o l'antic canceller socialista Bruno Kreisky van expressar el seu rebuig i fins i tot van arribar a flirtejar amb la censura —els titulars de diari en donen testimoni: «Kreisky sobre la difamació d'Àustria al Burgtheater per Peymann i Bernhard: Això no s'ha de tolerar!»,¹ «Waldheim: L'obra *Plaça dels Herois* de Bernhard és una ofensa al poble austríac»,² «Jörg Haider: 'Fora de Viena amb l'infame!'»³. Per escalfar encara més els ànims, els diaris remarcaven el caràcter públic del Burgtheater i el fet que, per tant, era el poble austríac qui pagava l'estrena de la polèmica obra: «Els contribuents, a sobre, han de pagar per la difamació d'Àustria!».⁴

Finalment, l'obra s'estrenà, amb unes setmanes de retard, el dia 4 de novembre. El dia de l'estrena, el titular de portada del diari sensacionalista *Neue Kronen Zeitung* anunciava: «Estrena de *Plaça dels Herois*: el Burgtheater sota protecció policial»⁵. Efectivament, uns dos-cents policies, vestits d'uniforme i de civils, vigilaren a la nit les portes del teatre. I, contràriament al que era d'esperar, l'estrena de l'obra, de més de quatre hores de durada, es féu sense incidents i es clogué amb un aplaudiment final, acompanyat d'alguns crits i xiulades, que va durar tres quarts d'hora. L'estrena, per tant, va ser un èxit, i alhora una mena d'anticlímax de l'escàndol que la va precedir. Comparat amb tot el que s'havia arribat a dir les setmanes anteriors, el text de l'obra, que finalment es donà a conèixer complet, semblava poc explosiu i, d'alguna manera, va defraudar les expectatives exagerades que havien creat els mitjans de comunicació. Alhora, resultava molt difícil deslligar l'obra de la polèmica anterior per fer-ne una crítica literària objectiva. Els crítics dels diaris locals van reaccionar amb poques ganes. La majoria coincidien que l'obra no era de les millors de Thomas Bernhard i

1. «Kreisky zur Besudelung Österreichs im Burgtheater durch Peymann und Bernhard: Das darf man sich nicht gefallen lassen!», *Neue Kronen Zeitung*, 10 d'octubre de 1988. (Trad. de l'autora)

2. «Waldheim: Bernhard-Stück 'Heldenplatz' eine Beleidigung des österreichischen Volkes», *Kurier*, 11 d'octubre de 1988. (Trad. de l'autora)

3. «Jörg Haider: 'Hinaus aus Wien mit dem Schuft!'», *Neue Kronen Zeitung*, 12 d'octubre de 1988. (Trad. de l'autora)

4. «Steuerzahler soll für Österreich-Besudelung auch noch zahlen!», *Neue Kronen Zeitung*, 9 d'octubre de 1988. (Trad. de l'autora)

5. «Heldenplatz-Premiere: Burgtheater heute unter Polizeischutz», *Neue Kronen Zeitung*, 4 d'octubre de 1988. (Trad. de l'autora)

que l'autor recorria de vegades a una retòrica buida i a repeticions innecessàries. Els crítics alemanys hi estaven d'acord. Ells veien tota Àustria com un immens escenari i se sorprenien no tant de l'obra, sinó del fet que una obra de teatre pogués despertar reaccions tan visceralment i deixar en evidència la societat d'un país sencer.

1.1 El ressò a la premsa espanyola

Si bé Àustria no sol tenir normalment gaire presència als mitjans de comunicació de l'Estat espanyol —tret que es tracti del mític concert de cap d'any o de la inauguració del Festival de Salzburg—, sembla que l'any 1988 es va fer una petita excepció: al febrer els diaris anaven plens de notícies i comentaris que analitzaven el passat negre del president austríac,⁶ i a la tardor del mateix any va arribar la notícia de la polèmica estrena —més de la polèmica que no pas de l'estrena— de l'última obra teatral de Thomas Bernhard. *El País* ja abans de l'estrena, al final d'octubre, va publicar dos extensos articles amb la voluntat d'analitzar el que estava passant a Àustria aquells dies. L'autor Thomas Bernhard, a aquestes alçades, ja no s'havia d'introduir al públic: la publicació de la primera traducció en llengua castellana d'una obra seva, la novel·la *Trastorno*, s'havia fet deu anys abans, i era conegut sobretot com a autor de prosa. De fet, és així com el presenta el corresponal d'*El País*, Hermann Tertsch, al seu article: «uno de los prosistas más brillantes de la literatura en alemán».⁷ El corresponal fa una petita anàlisi de l'escàndol i remarca sobretot en els paral·lelismes amb el cas Waldheim —el nom del president apareix deu vegades al llarg de l'article—, gairebé com donant a entendre al lector que Bernhard s'havia molestat a escriure una obra exclusivament per al president, una obra «anti-Waldheim». Es dona, per tant, una visió parcial i, en realitat, simplista dels fets. L'article inclou també una petita sinopsi de l'obra, la referència a altres escàndols lligats a obres de l'autor, i algunes reaccions dels polítics austríacs. Tertsch (íbid.) conclou que

[...] la irritación hacia Bernhard parece servir a todos, los vieneses pueden dedicarse a su gran vocación de polemizar sobre teatro sin tener que ver la obra. Y Thomas Bernhard logra su máxima aspiración: ser motivo de irritación y centro de una crispada polémica de sus compatriotas, objeto supremo de su amor y su odio.

El mateix dia, també a *El País*, es publicà un article d'opinió titulat «¡Oh, feliz Austria!»,⁸ referit a una carta oberta amb el mateix títol que Thomas Bernhard havia publicat al març al diari alemany *Die Zeit*, i en què feia una sàtira dels polítics austríacs i anticipava alguns temes que després apareixerien a *Plaça dels Herois*. L'autor, Luis Meana, comença dient que un escàndol d'aquestes característiques només pot passar en una ciutat com Viena, perquè, amb paraules de Karl Kraus, «las calles de Viena están empedradas con cultura. Las de otras ciudades, con asfalto» (íbid.). L'article és més irònic que l'anterior, també fa referència al cas Waldheim i cita alguns titulars dels diaris sensacionalistes, però resta importància a la polèmica: «El texto de Bernhard será especialmente exagerado o cruento, pero no especialmente nuevo» (íbid.). Fa una petita cronologia dels fets, cita les reaccions dels polítics i parla de possibles conseqüències, sobretot per al director del Burgtheater:

6. Vegeu, p.e.: «El insoportable futuro de Waldheim», *El País*, 4 de febrer de 1988; «Las mentiras del presidente», *El País*, 10 de febrer de 1988; Tertsch, Hermann: «La maldición de Waldheim», *El País*, 14 de febrer de 1988; Díaz-Plaja, Guillermo L.: «La Historia cae sobre Waldheim», *El Globo*, 5 de febrer de 1988, p. 36-39.

7. TERTSCH, Hermann: «Una obra de teatro escandaliza a los austríacos», *El País*, 27 d'octubre de 1988.

8. MEANA, Luis: «¡Oh, feliz Austria!», *El País*, 27 d'octubre de 1988.

Claus Peymann, un foráneo, alemán encima, que es, desde hace tiempo, fuertemente cuestionado, y tiene en contra grupos muy importantes del mismo teatro, de la población, del periodismo y de la política. La ocasión se presta bien para apretar el acelerador y echarle (íbid.).

Finalment, també fa referència a la sorpresa del mateix Bernhard davant l'escàndol provocat per la seva obra, i al fet que, com a reacció, «ha dado una vuelta más a la manija: 'La versión por la que se excitan todos tanto era todavía demasiado suave. He endurecido más la obra y encontrado cosas todavía más terribles'» (íbid.).

Els dies posteriors a l'estrena de l'obra a Àustria, molts diaris a Espanya van publicar una petita notícia per fer-ne report. És interessant observar els titulars d'aquestes notícies: mentre que *El País*, que, com hem vist, ja havia parlat del cas en edicions anteriors, va fer èmfasi en l'èxit inesperat de l'obra («Thomas Bernhard, aclamado en su estreno en Viena»)⁹, els altres diaris van optar per remarcar les circumstàncies inusitades en què es produí l'estrena, amb titulars més o menys sensacionalistes: «Fuerzas medidas de seguridad en el estreno en Viena de *Heldenplatz*»¹⁰, «Sonado escándalo en el estreno de la última pieza teatral de Thomas Bernhard. Las intermediaciones del Burgtheater fueron cubiertas de estiércol»¹¹, i «Reviven mostres de nazisme al teatre austríac»¹².

Daniela Warmuth, en el seu treball de llicenciatura sobre la recepció de Thomas Bernhard a Espanya, indica que l'escàndol que envoltà l'estrena de *Plaça dels Herois* a Viena va comportar un gir en la recepció de l'autor austríac a Espanya. Encara que fos amb una obra que no es traduiria fins al cap de deu anys i que, per tant, no es coneixia, per primera vegada es va tenir en compte el rerefons històric i polític de les obres de Thomas Bernhard, una clau d'interpretació que des d'aleshores endavant també s'aplicaria a altres obres de l'autor (veg. Warmuth, 1992: 101).

2. L'estrena al Teatre Nacional de Catalunya (2000)

Hem vist que l'eco de la polèmica estrena de *Plaça dels Herois* l'any 1988 a Àustria va arribar fins a Catalunya, però això no vol dir que en aquelles dates s'exportés també l'obra que havia creat tant d'escàndol. Això no va passar fins al cap de dotze anys, l'any 2000, quan la peça es va estrenar al Teatre Nacional de Catalunya, en traducció catalana de Feliu Formosa i sota la direcció d'Ariel García Valdés. Ja dos anys abans, el 1998, Miguel Sáenz havia traduït l'obra al castellà,¹³ però, en canvi, mai no s'ha arribat a estrenar encara a Espanya en aquesta llengua¹⁴. Aquest detall es pot considerar simptomàtic a l'hora d'analitzar la recepció de l'obra de Thomas Bernhard a l'estat espanyol, que des del primer moment ha estat molt diferent en llengua catalana i en llengua castellana. En espanyol, com ja hem vist, Bernhard és conegut sobretot per la seva obra en prosa, que s'ha anat publicant progressivament a partir de l'any 1979 i gràcies sobretot a l'esforç del traductor i filòleg Miguel Sáenz, que s'ha proposat l'ambiciós projecte de traduir tota l'obra de l'autor —de fet, fins ara totes les traduccions castellanes de Bernhard menys una¹⁵ són mèrit seu—. També s'han traduït i publicat en castellà obres de teatre, però no va ser fins l'any 1987 que una primera peça de Bernhard va arribar als escenaris en versió castellana —*La fuerza de la costumbre*, estrenada al Teatro Español de Madrid—. L'estrena, però, no va tenir gaire ressonància i, amb paraules de Sáenz (1996: 121), «la

9. *El País*, 6 de novembre de 1988.

10. *La Vanguardia*, 5 de novembre de 1988.

11. *ABC*, 6 de novembre de 1988.

12. *Avui*, 6 de novembre de 1988.

13. BERNHARD, Thomas: *Heldenplatz (Plaza de los Héroes)*. Hondairribia, Ed. Skene, 1998.

14. La traducció de Miguel Sáenz es va estrenar, en canvi, el setembre de 2008 a Buenos Aires, al Teatro San Martín, amb direcció d'Emilio García Wehbi.

15. *Los Comebarato*, traducció de Carlos Fortea.

acogida del teatro de Bernhard en España resulta decepcionante y un tanto inexplicable, si se compara con la de su narrativa».

S'ha intentat explicar el poc èxit que les obres de teatre de Bernhard tenen als escenaris espanyols amb l'argument que estan massa immerses en la història i la cultura austríaques i que ofereixen pocs punts d'identificació a l'espectador estranger. També se n'ha criticat la manca d'acció dramàtica. Aquests arguments, però, no semblen del tot vàlids, sobretot tenint en compte l'èxit que el teatre de Bernhard ha tingut en altres països, com ara a França o a Itàlia. Tal com indica Carlos Fortea (1995: 329s.) en un article sobre la recepció de Thomas Bernhard a Espanya, sembla més probable que la raó de les dificultats per difondre l'obra teatral de Bernhard es trobi en la situació general de l'escena espanyola, que, amb un públic molt conservador, no s'ha mostrat mai gaire oberta a autors experimentals i avantguardistes.

L'acollida de Bernhard als teatres catalans, en canvi, ha estat molt més positiva, malgrat que l'autor també hi hagi arribat tard. De fet, sembla que l'escena catalana s'ha mostrat sempre més oberta i disposada a arriscar-se amb obres innovadores, les quals han entrat sovint per la via de França. Justament el fet que Thomas Bernhard sigui un autor teatral molt popular a França¹⁶ pot haver ajudat a la promoció i la bona acollida de les seves obres a Catalunya. I encara que en català no s'ha intentat fins ara fer una recepció sistemàtica de les obres de Bernhard i falten per traduir la majoria de les seves obres en prosa, el seu teatre, en canvi, s'ha fet un lloc en relativament poc temps als escenaris catalans. En aquest sentit, en una crítica publicada a *La Vanguardia* amb motiu de l'estrena de l'obra *Mestres antics* al Teatre Romea l'any 2003, Joan-Anton Benach afirma que

[...] de ser entre nosotros y hasta 1988 un perfecto desconocido, Thomas Bernhard (1931-1989) se ha convertido en uno de los dramaturgos más representados en Barcelona. *A la meta, El sopar, Abans de la jubilació, El malaguanyant, Plaça dels Herois, Minetti...* son algunas de las obras que se han divulgado aquí en un espacio de tiempo relativamente corto, revelador de una cierta prisa por rescatar de una perezosa indiferencia la voz demoledora del temible austríaco.¹⁷

És interessant observar que a Catalunya en la majoria dels casos han estat els mateixos teatres els qui s'han interessat per un text determinat i n'han promocionat la traducció, de manera que les peces primer s'han estrenat i només després —i no en tots els casos— han sortit publicades, en edicions de l'Institut del Teatre (*Minetti*, 1988; *A la meta*, 1994) o, en el cas de *Plaça dels Herois*, del mateix Teatre Nacional. I si les primeres obres de Bernhard es van estrenar en teatres petits i independents,¹⁸ l'any 2000 l'autor ja era prou conegut perquè pogués fer el salt a un gran escenari com el del Teatre Nacional de Catalunya. També en aquest cas la iniciativa va ser del director del teatre, Domènec Reixach, que, amb la voluntat de donar a conèixer l'obra d'autors contemporanis internacionals, la temporada 1998/99 va presentar l'autor nord-americà David Mamet, i la temporada 1999/2000 va optar per una obra de l'austríac Thomas Bernhard:

16. L'obra *Plaça dels Herois*, per exemple, a França es va estrenar ja la temporada 1990/91, només dos anys després de l'estrena a Viena, i aquella mateixa temporada a França es van arribar a estrenar vint obres de l'autor, algunes en produccions simultànies de diferents companyies (veg. Winkler, 1995).

17. BENACH, Joan-Anton: «En la picota de Bernhard», *La Vanguardia*, 12 de setembre de 2003.

18. *La força del costum*, al Teatre Prado de Sitges (1989); *El dinar*, a la Sala Beckett (1993); *A la meta*, a La Cuina de l'Institut del Teatre (1994); i *Abans de la jubilació*, també a la Sala Beckett (1996).

Hi ha una sèrie de noms molt importants que han marcat la dramaturgia d'aquest final de segle, i un any rere l'altre volíem incorporar a la Sala Petita la paraula i el pensament d'aquests autors que també han creat una manera d'entendre el teatre. *Plaça dels Herois* mai ha estat representada al nostre país, i és una magnífica reflexió sobre aquesta segona part del segle XX.¹⁹

L'aposta podia semblar arriscada, però l'èxit de les obres de Bernhard estrenades anteriorment donava confiança, i la tria del repartiment en va fer la resta. El director, Ariel García Valdés, era considerat un autèntic home de teatre, amb experiència com a actor i director a França i a Catalunya, i en els dos papers més importants de l'obra es podien veure grans actors de l'escena catalana: Rosa Novell com a Senyora Zittel, la majordoma, i Jordi Dauder com a Robert Schuster, el germà del professor difunt.

L'obra es va estrenar el dia 12 de maig de 2000 a la Sala Petita del Teatre Nacional i, tot i que la previsió era tenir-la en cartell cinc setmanes, fins el 18 de juny, es va prorrogar una setmana més, fins al 25 de juny —una primera mostra de l'èxit que va tenir—.

2.1 L'acollida entre els crítics

Un dels primers aspectes que sorprenen de l'estrena de *Plaça dels Herois* a Catalunya és la gran presència que l'obra va tenir als diaris, la promoció que se'n va fer, deguda probablement en part al fet que la peça es representava al Teatre Nacional, és a dir, en un gran teatre públic. Tots els diaris principals van anunciar l'obra ja dies abans de l'estrena, i l'*Avui* en va fer un autèntic seguiment: l'11 de maig publicava una entrevista amb el director Ariel García Valdés;²⁰ el 12, el dia de l'estrena, feia un avís amb les dades fonamentals de l'obra;²¹ el suplement dominical del 14 de maig incloïa un reportatge de sis pàgines sobre com s'havia fet l'obra,²² i, finalment, el dia 16, se'n feia una crítica²³.

La majoria dels articles publicats abans de l'estrena feien una petita sinopsi de l'obra, explicaven les circumstàncies en què s'havia escrit i es referien al seu caràcter testamentari —gairebé arreu es feia notar que Thomas Bernhard només havia sobreviscut tres mesos a l'estrena de l'obra a Viena—. L'altra referència omnipresent és la que remarca l'actualitat de l'obra. Coincidia que justament el març del 2000 el FPÖ, el partit dirigit per Jörg Haider, havia entrat a formar part del govern austríac, i Àustria havia tornat a aixecar polèmica internacional. El paral·lelisme amb el 1988 era molt evident i la majoria dels diaris van optar per aquesta via «fàcil» de donar interès i actualitat a l'obra, amb frases com «Bernhard [...] anticipava el rebrot de la ultradreta»²⁴, «La obra [...] constituye un lúcido testamento premonitorio del actual resurgimiento de la ultraderecha en Austria»,²⁵ «la obra suena hoy, cuando el partido ultraderechista de Haider se ha incorporado al Gobierno de Austria, como una profecía»,²⁶ entre altres. Només un dels periodistes, Pablo Ley d'*El País*, relativitza aquest aspecte a la seva crítica i va més enllà quan diu que els atacs que Bernhard fa a l'obra «no son premonitorios (si se intenta apuntar hacia la alarmante opereta de Haider), sino machacona, lúcidamente lógicos desde el punto de vista de la historia, las ideologías, las mentalidades, la política»²⁷.

19. DOMÈNEC REIXACH, a: Tugues, Pep: «Un treball col·lectiu», *Avui diumenge*, 14 de maig de 2000.

20. MONEDERO, Marta: «'Plaça dels Herois' desprèn lucidesa sense fer concessions», *Avui*, 11 de maig de 2000.

21. «El testament de Bernhard», *Avui*, 12 de maig de 2000.

22. TUGUES, Pep: «Un treball col·lectiu», *Avui diumenge*, 14 de maig de 2000.

23. MASSIP, Francesc: «Plaza de Oriente», *Avui*, 16 de maig de 2000.

24. SUBIRANA, Jordi: «García Valdés reflexiona sobre el nazisme al TNC», *El Periódico de Catalunya*, 9 de maig de 2000.

25. GÜELL, María: «El TNC presenta la 'Plaça dels Herois', la última obra de Bernhard», *ABC Cataluña*, 9 de maig de 2000.

26. J. A.: «Ariel García Valdés señala el carácter profético y apocalíptico de 'La plaza dels Herois'», *El País*, 12 de maig de 2000.

27. LEY, Pablo: «Profeta sin ira», *El País*, 14 de maig de 2000.

L'acollida de l'obra entre els crítics va ser, en termes generals, positiva, encara que, evidentment, no hi havia acord en tots els punts. Així, per exemple, la majoria coincidien a celebrar la feina dels actors, sobretot la dels dos protagonistes, Rosa Novell i Jordi Dauder: «Grande, espléndida Rosa Novell. [...] Jordi Dauder, eficaz, convincente»,²⁸ «Espléndida Rosa Novell [...], un sobri i eficaz Jordi Dauder, responsable del discurs més lapidari»,²⁹ «Espléndida Novell, generosa de registres i gestos en l'escena que obre l'obra, i sobri, autoritari, Dauder».³⁰ Només els crítics d'*El País* no semblen tan convençuts: Pablo Ley opina que «los actores, y especialmente Jordi Dauder y Rosa Novell, que aguantan la función, están bien, pero no acaban de cuajar»,³¹ i Marcos Ordóñez felicita Rosa Novell («Lo que hace Rosa Novell interpretando a la señora Zittel no se ve todos los días»), però opina que hi ha «un problema con los actores del segundo acto: no me parece que Dauder, Laura Conejero i Montse Germán estén a su altura acostumbrada»³². Més d'un crític es queixa, pel que fa a l'actuació, que els personatges gesticulen massa, que Ariel García Valdés ha fet l'intent inapropiat de «humanizar a los personajes, y también latinizarlos en el uso a veces excesivo del gesto»³³: «Lástima que en más de una ocasión el reparto se escape hacia una excesiva extroversión latina. Hay en esta función [...] un deseo innecesario de humanizar los personajes para que lleguen mejor al espectador»³⁴. També s'ha de dir, però, que aquest mateix fet es valora positivament en una crítica a *El Periódico*.³⁵

Pel que fa al text, alguns crítics el troben simplement esplèndid, mentre que d'altres en critiquen les repeticions excessives i les exageracions que, segons ells, treuen força a l'obra: «No nos parece muy convincente el orate que vocifera igual ante el fascismo que ente un cuello mal planchado»³⁶. Tots coincideixen a lloar la gran força del primer acte, el monòleg de la senyora Zittel, però alguns veuen més fluixos els altres dos actes, sobretot el tercer —«El text és ple d'obsessives reiteracions i, a l'escena tercera, el sopar funeral que reuneix altres personatges més desdibuixats, l'interès es dilueix»—³⁷, i Marcos Ordóñez, a la seva crítica a *El País*, afirma molt rodonament: «Compro ahora mismo el primer acto de 'Plaça dels Herois' y muy gustoso les regalo los otros dos».³⁸

No hi ha unanimitat tampoc sobre la decisió de García Valdés de passar el vídeo d'una entrevista amb Thomas Bernhard entre el segon i el tercer acte. Mentre que Joan-Anton Benach, de *La Vanguardia*, troba que «lo único omitible es el vídeo que sirve de bisagra entre el segundo y tercer acto, y que altera el cima [clímax?] dramático»³⁹, el crític d'*El Triangle*, Pep Martí, opina tot el contrari:

Ariel García Valdés ha tingut l'encert d'introduir una filmació d'una entrevista feta a Bernhard a la casa que tenia a l'Àustria profunda. Això permet conèixer una mica més la personalitat d'un home que s'havia de refugiar en el cinisme per no expressar el seu menyspreu de manera abrupta per un país el qual, en el fons, estimava.⁴⁰

La qüestió més interessant és, potser, veure com l'obra arriba al públic català, si aconseguen conservar la força que tenia l'original. García Valdés va optar per no adaptar l'obra i, per tant, sembla clar que el text no podia crear a Catalunya una polèmica de les dimensions de la que va aixecar a

28. BENACH, Joan-Anton: «Últimas iras de Bernhard», *La Vanguardia*, 14 de maig de 2000.

29. MASSIP, Francesc: «Plaza de Oriente», *Avui*, 16 de maig de 2000.

30. PÉREZ DE OLAGUER, Gonzalo: «Un dur avis contra la intolerància», *El Periódico de Catalunya*, 17 de maig de 2000.

31. LEY, Pablo: «Profeta sin ira», *El País*, 14 de maig de 2000.

32. ORDÓÑEZ, Marcos: «El relato de la señora Zittel», *El País*, 22 de maig de 2000.

33. LEY, Pablo: «Profeta sin ira», *El País*, 14 de maig de 2000.

34. OLIVARES, Juan Carlos: «Thomas Bernhard, el testamento del héroe amargado», *ABC Cataluña*, 15 de maig de 2000.

35. Veg. PÉREZ DE OLAGUER, Gonzalo: «Un dur avis contra la intolerància», *El Periódico de Catalunya*, 17 de maig de 2000.

36. ORDÓÑEZ, Marcos: «El relato de la señora Zittel», *El País*, 22 de maig de 2000.

37. MASSIP, Francesc: «Plaza de Oriente», *Avui*, 16 de maig de 2000.

38. ORDÓÑEZ, Marcos: «El relato de la señora Zittel», *El País*, 22 de maig de 2000.

39. BENACH, Joan-Anton: «Últimas iras de Bernhard», *La Vanguardia*, 14 de maig de 2000.

40. MARTÍ, Pep: «Plaça dels Herois', de Thomas Bernhard», *El Triangle*, 24 de maig de 2000.

Àustria en el seu moment. Però què li diu, la peça, a l'espectador català? Li arriba part de la crítica o la sent com una cosa externa que no li incumbeix i que li causa tan sols indiferència? En aquest punt els crítics no es posen d'acord. Molts simplement eviten el tema, fent una referència molt vaga a la «universalitat» de l'obra de l'autor, però sense poder dir en què consisteix exactament aquesta universalitat, mentre que d'altres asseguren que és molt difícil o, fins i tot, impossible connectar amb l'obra si no s'és austríac: «Viendo a Thomas Bernhard sin ser, sin sentir y sin pensar como un austriaco casi se siente uno como un *voyeur*. [...] Ni Austria ni Viena son, en la obra de Bernhard, lugares transponibles hacia otras tierras»⁴¹; «és molt difícil connectar amb Thomas Bernhard si no s'és austríac».⁴² Però també hi ha dos crítics que veuen paral·lelismes clars amb la situació a Espanya i a Catalunya i que, per tant, estan convençuts que l'obra

[...] tuvo que causar algún efecto psicosomático (¿un retortijón de tripas?) a más de un político de aquí [...]. Creían que Bernhard sería demasiado específico en su ira para sentirse retratados y un foganazo de verdad los dejó con el rostro desmudado, una mueca de perplejidad que les acompañó durante un buen rato en su camino salvador hacia la salida del TNC.⁴³

Francesc Massip, en el seu article titulat «Plaza de Oriente» va encara més enllà i afirma que «en una adaptació a la nostra realitat, a la plaça hauria retronat el *Cara al Sol* [...]. I només caldria substituir 'jueu' per 'basc' o 'català' per tal que el dard fes diana a la nostra actualitat política».⁴⁴ La referència a la Plaza de Oriente apareix també en una citació de l'actor Jordi Dauder, que es queixa que «la ausència de un discurso crítico sobre lo que ha pasado y pasa en nuestra sociedad es un déficit importantísimo [...]. En España se echa en falta una 'Plaza de Oriente'»⁴⁵.

Aquí es planteja una altra pregunta interessant: es pot adaptar una obra així? Té sentit fer-ho? Francesc Massip està convençut que sí: «García Valdés [...] ha preferit ser literal al text de Bernhard i ha desapropiat l'ocasió de parlar d'allò de què no parla cap dramaturg hispànic»⁴⁶. A la pràctica, però, resulta molt difícil fer una adaptació com la que planteja Massip d'una obra com *Plaça dels Herois*. Com deia en una taula rodona Claude Porcell, traductor al francès de moltes obres de Thomas Bernhard,

[...] si dius 'Vichy', en realitat és una altra obra. No n'hi hauria prou fent alguns retocs. S'haurien de tractar temes específicament francesos i això una obra francesa segurament ho sabrà fer millor. [...] s'han de prendre aquestes obres pel que són, per *alguna cosa que ve d'un altre lloc*, encara que, evidentment, ens afecta. Em pregunto si una adaptació d'aquest tipus no l'ha de fer cada espectador pel seu compte, a la qual cosa, naturalment, l'ha de moure l'art del director i de l'actor.⁴⁷

I això, probablement, també val per a Catalunya: el procés d'adaptació l'ha de fer cada espectador i, tal com reflecteixen les crítiques, n'hi haurà que aconseguiran connectar amb l'obra, i n'hi haurà que, malauradament, no.

41. LEY, Pablo: «Profeta sin ira», *El País*, 14 de maig de 2000.

42. MARTÍ, Pep: «'Plaça dels Herois', de Thomas Bernhard», *El Triangle*, 24 de maig de 2000.

43. OLIVARES, Juan Carlos: «Thomas Bernhard, el testamento del héroe amargado», *ABC Cataluña*, 15 de maig de 2000.

44. MASSIP, Francesc: «Plaza de Oriente», *Avui*, 16 de maig de 2000.

45. DAUDER, Jordi, a: Sesé, Teresa: «El TNC tnc estrena un Bernhard premonitorio del resurgir de la ultraderecha en Austria», *La Vanguardia*, 10 de maig de 2000.

46. MASSIP, Francesc: «Plaza de Oriente», *Avui*, 16 de maig de 2000.

47. «Round-table-Gespräch über die Inszenierungen auf französischen Bühnen», a: Wolfram BAYER (ed.): *Kontinent Bernhard...*, p. 498s. (T. de l'autora)

Bibliografia

Llibres i articles:

- BERNHARD, Thomas (1995): *Heldenplatz*. Frankfurt a. M., Suhrkamp.
- (2000): *Plaça dels Herois*. Traducció de Feliu Formosa. Barcelona, Ed. Proa.
- FELDERER, Brigitte (1995): «Uns ist nichts zu heiß. Ein Theaterbrand in der 'Neuen Kronen Zeitung'», a Wolfram Bayer (ed.), *Kontinent Bernhard. Zur Thomas-Bernhard-Rezeption in Europa*. Wien/Köln/Weimar, Böhlau Verlag, p.211-228.
- FORTEA, Carlos (1995): «Der beste Schriftsteller des spanischen Realismus. Thomas Bernhard in Spanien», a Wolfram Bayer (ed.), *Kontinent Bernhard. Zur Thomas-Bernhard-Rezeption in Europa*. Wien/Köln/Weimar, Böhlau Verlag, p. 319-117.
- HÖLLER, Hans (1993): *Thomas Bernhard*. Reinbeck, Rohwolt Verlag.
- HONEGGER, Gitta (2003): *Thomas Bernhard. Was ist das für ein Narr?* München, Propyläen.
- «Round-table-Gespräch über die Inszenierungen auf französischen Bühnen», a Wolfram Bayer (ed.), *Kontinent Bernhard. Zur Thomas-Bernhard-Rezeption in Europa*. Wien/Köln/Weimar, Böhlau Verlag, p. 485-502.
- SÁENZ, Miguel (1996): *Thomas Bernhard. Una biografía*. Madrid, Siruela.
- WARMUTH, Daniela (1992): *Die Rezeption von Thomas Bernhard in Spanien (1978-1989)*. Universität de Viena [mecanoscrit inèdit], 1992.
- WINKLER, Jean-Marie (1995): «Todesengel, Nihilist und Prophet. Die Rezeption der Bühnenwerke in Frankreich 1986-1991», a Wolfram Bayer (ed.), *Kontinent Bernhard. Zur Thomas-Bernhard-Rezeption in Europa*. Wien/Köln/Weimar, Böhlau Verlag, p. 269-296.
- ZWEIG, Stefan (2001): *El món d'ahir*. Barcelona, Quaderns Crema.

Articles de diari (per ordre cronològic):

Cas Waldheim:

- DÍAZ-PLAJA, Guillermo L.: «La Historia cae sobre Waldheim», *El Globo*, 5 de febrer de 1988, p. 36-39.
- TERTSCH, Hermann: «La maldición de Waldheim», *El País*, 14 de febrer de 1988.
- «El insoportable futuro de Waldheim», *El País*, 4 de febrer de 1988.
- «Las mentiras del presidente», *El País*, 10 de febrer de 1988.

Estrena de *Heldenplatz* a Viena, 1988:

- MEANA, Luis: «¡Oh, feliz Austria!», *El País*, 27 d'octubre de 1988.
- TERTSCH, Hermann: «Una obra de teatro escandaliza a los austríacos», *El País*, 27 d'octubre de 1988.
- «Steuerzahler soll für Österreich-Besudelung auch noch zahlen!», *Neue Kronen Zeitung*, 9 d'octubre de 1988.
- «Kreisky zur Besudelung Österreichs im Burgtheater durch Peymann und Bernhard: Das darf man sich nicht gefallen lassen!», *Neue Kronen Zeitung*, 10 d'octubre de 1988.
- «Waldheim: Bernhard-Stück 'Heldenplatz' eine Beleidigung des österreichischen Volkes», *Kurier*, 11 d'octubre de 1988.
- «Jörg Haider: 'Hinaus aus Wien mit dem Schuft!», *Neue Kronen Zeitung*, 12 d'octubre de 1988.
- «*Heldenplatz*-Premiere: Burgtheater heute unter Polizeischutz», *Neue Kronen Zeitung*, 4 d'octubre de 1988.

«Fuerzas medidas de seguridad en el estreno en Viena de *Heldenplatz*», *La Vanguardia*, 5 de noviembre de 1988.

«Thomas Bernhard, aclamado en su estreno en Viena», *El País*, 6 de noviembre de 1988.

«Reviven mostres de nazismo al teatro austríaco», *Avui*, 6 de noviembre de 1988.

«Sonado escándalo en el estreno de la última pieza teatral de Thomas Bernhard. Las intermediaciones del Burgtheater fueron cubiertas de estiércol», *ABC*, 6 de noviembre de 1988.

Estrena de *Plaça dels Herois* a Barcelona, 2000:

BENACH, Joan-Anton: «Últimas iras de Bernhard», *La Vanguardia*, 14 de mayo de 2000.

GÜELL, María: «El TNC presenta la 'Plaça dels Herois', la última obra de Bernhard», *ABC Catalunya*, 9 de mayo de 2000.

— «Una plaza histórica», *ABC Catalunya*, 12 de mayo de 2000. MONEDERO, Marta: «'Plaça dels Herois' desprèn lucidesa sense fer concessions», *Avui*, 11 de mayo de 2000.

HEVIA, Elena: «L'encant del llop estepari», *El Periódico de Catalunya*, 5 de mayo de 2000.

J. A.: «Ariel García Valdés señala el carácter profético y apocalíptico de 'La plaça dels Herois'», *El País*, 12 de mayo de 2000.

LEY, Pablo: «Profeta sin ira», *El País*, 14 de mayo de 2000.

MASSIP, Francesc: «Plaza de Oriente», *Avui*, 16 de mayo de 2000.

OLIVARES, Juan Carlos: «Thomas Bernhard, el testamento del héroe amargado», *ABC Catalunya*, 15 de mayo de 2000.

ORDÓÑEZ, Marcos: «El relato de la señora Zittel», *El País*, 22 de mayo de 2000.

PÉREZ DE OLAGUER, Gonzalo: «Un dur avis contra la intolerància», *El Periódico de Catalunya*, 17 de mayo de 2000.

SESÉ, Teresa: «El TNC estrena un Bernhard premonitorio del resurgir de la ultraderecha en Austria», *La Vanguardia*, 10 de mayo de 2000.

SUBIRANA, Jordi: «García Valdés reflexiona sobre el nazismo al TNC», *El Periódico de Catalunya*, 9 de mayo de 2000.

TUGUES, Pep: «Un treball col·lectiu», *Avui diumenge*, 14 de mayo de 2000.

VALLEJO, Javier: «Thomas Bernhard y la Intolerancia», *El País*, 6 de mayo de 2000.

«El testamento de Bernhard», *Avui*, 12 de mayo de 2000.

«Plaça dels Herois», *Teatre BCN*, núm. 8, mayo de 2000.